

**VASILE ZUGRAV - UN MEȘTER ICONAR DIN SĂLIȘTE,
JUDEȚUL SIBIU, 1702**

**VASILE ZUGRAV - AN ICON PAINTER, ACTIVE IN SĂLIȘTE,
SIBIU COUNTY, 1702**

Maria - Venera Rădulescu *

Abstract

The icon "The Birth of Saint John the Baptist" was painted in tempera on wood (68,5 x 44,5 cm). There are two inscriptions in Romanian language with Cyrillic letters on the icon.

The one on the upper part reflects the theme tackled by the painter. The other one, on the lower part, reveals the name of the painter: Vasile Zugrav, the place where it was painted: Săliște (Sibiu county), the date: March, 26th, 1702 and the name: Dumitru Roșca, the person who commissioned and paid for the icon.

Vasile Zugrav worked as an icon painter the first years of the 18th century and, most probably, even at the end of the 17th century, but his name has never been mentioned in any written source on such a matter.

This study adds information regarding the Romanian painting centres in Transylvania in the 18th century and the list with the names of the icon painters.

Key words: painter, icon, tempera, saint, birth, inscription, church, prophet, mitre.

În secolul al XVIII-lea lucrările meșterilor iconari din Transilvania încep să capete tot mai frecvent semnătura autorilor¹. Centrele de iconari aduc inovații

* Istoric.

¹ Marius Porumb, *Contribuție la cunoașterea unui meșter zugrav din veacul al XVIII-lea, Nistor Zugrav din Feleac*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, fasciculus 1, Cluj, 1968, pp. 21-27; *idem, Zugravii icoanelor paraclisului nou din Scheii Brașovului. Contribuții privind activitatea unor zugravi din sudul Transilvaniei în secolul al XVIII-lea*, în „Acta Musei Napocensis”, IX, 1972, pp. 571-575; *idem, Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj – Napoca”, vol. XIX, 1976, pp. 103-110; *idem, Zugravi de școală brâncovenească din Transilvania primei jumătăți a secolului al XVIII-lea*, în „Ștefan Meteuș la 85 ani”, Cluj-Napoca, 1977, pp. 413-416; *idem, Rășinari, un centru de pictură din secolul al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și

artistice diverse, grefate pe mentalități și concepții ce-și dovediseră strălucite exprimări artistice în secolele anterioare.

Școlile de zugrăvi din Țara Românească, precum cele de la Hurezi, Câmpulung Muscel, Târgoviște, Căldărușani ș.a., adevărate focare ale strălucitei epoci brâncovenești, își făceau simțită influența dincolo de munți, transmițând un mesaj cu încărcătură spirituală și artistică.

Icoana pe care o prezentăm² are dimensiunile de 68,5 x 44,5 cm, grosime blat: 3 cm, grosime ramă: 2,5 cm, lățime ramă: 4 cm. **(Fig. 1)**

Este o pictură în tempera pe lemn de esență moale. Pe spate, două traverse semi-îngropate, cu relief înalt, sunt destinate a asigura, în timp, suprafața netedă a picturii. Rama a fost lucrată separat, din patru segmente îmbinate și aplicate apoi peste blat. Fiecare segment este modelat cu caneluri și nervuri paralele, dispuse succesiv, longitudinal, ordonate în relief ascendent spre exterior. Modelările laterale sunt vopsite în albastru petrol, iar cea centrală în roșu vermillon. Pe mulurile dinspre exteriorul ramei se observă, ca decor, o linie în val și tușe de pensulă, cu albastru închis.

Scena iconografică abordată este *Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*, anunțată prin inscripția pe două rânduri, în limba română, cu caractere chirilice, scrisă cu negru, pe fond auriu, în partea superioară a icoanei: „Нащеръ сѣнтулуй Иоанъ / Ботезъторюль.”. **(Fig. 2)**

Compoziția se desfășoară pe trei registre orizontale. Accentul cade pe registrul central unde sunt zugrăviți părinții Sfântului Ioan Botezătorul, redați plastic prin proporții mai mari decât celelalte personaje pictate.

În stânga, întinsă pe un pat înclinat, roșu-vișiniu, decorat cu motive vegetale alb-gălbui, este prezentată Sfânta Elisabeta, aureolată. Aceasta este drapată cu un maforion ce-i acoperă capul și umerii, retras spre spate și adunat din nou în față, în dreptul coapselor. Sub maforion, Sfânta Elisabeta poartă un veșmânt pe gât, cu mâneci lungi, strâns în talie. Ambele costume păstrează auriul fondului peste care intervin tușe fine, roșu - vișiniu (carmin) și respectiv verde foarte închis, spre negru (verde de China?), pentru a realiza contururile, cutele și faldurile. **(Fig. 5)**

În dreapta compoziției, proorocul Zaharia, aureolat, în costum de mare arhieru, purtând pe cap o mitră bogat împodobită, așezat pe un fotoliu, în fața unei mese, scrie, cu o pană de gâscă, numele ce-i era destinat pruncului. Caracterele slovelor sunt chirilice: „Иоан съ ..”. **(Fig. 6)**

arheologie Cluj-Napoca”, XXVI, 1983-1984, pp. 377-391; Ana Dobjanschi, *Iconari transilvăneni din secolul al XVIII-lea*, în „Revista muzeelor și monumentelor”, 3, 1975, pp. 64-67.

² Icoana se păstrează în colecția Muzeului Național de Istorie a României, nr. inv. 88 235. Provine, prin transfer, de la Liceul „Matei Basarab” din București, Pr. V. 14.10.1975. Restaurarea picturii s-a realizat în Laboratorul de pictură în tempera al Muzeului Național de Artă al României, de către muzeograf Iclozan Cornelia, Pr. V. 31.05.1983.

Proorocul are părul, mustața și barba redată în tușe subțiri, fine, alb-cenușiu. Veșmântul său este rezolvat cromatic prin același procedeu plastic ca și cel al Sfintei Elisabeta.

În registrul superior, trei personaje feminine, cu chipuri pline de candoare, asistă la scenă. Prima dintre tinere întinde Sfintei Elisabeta o cupă, ultima pare că se închină.

În fundal sunt zugrăvite elemente de arhitectură ecleziastică dintre care descifrăm, în dreapta, o arcadă ce se descarcă pe o coloană, ambele de marmură, o turlă și un zid de biserică, iar văzut în perspectivă, un turn clopotniță. (Fig. 2)

În registrul inferior, pe un fond auriu, cu decor vegetal, stilizat, realizat cu verde închis, în colțul din stânga, o femeie, așezată pe un taburet, toarce. Lângă ea, în scutece, așezat în leagăn, se află pruncul Ioan. În dreapta, o altă femeie pregătește pătuțul. (Fig. 3). Gestică acestor personaje secundare este cât se poate de firească.

În partea inferioară a icoanei, pe o bandă neagră, scrisă cu alb, apare următoarea inscripție, cu caractere chirilice: „Василіе Эугра, Сълище, Матіе 26: Ано 1702. Думитру рошка.” (Fig. 4). Importanța inscripției constă în datele complete pe care ni le oferă: numele artistului iconar (Vasile Zugrav), locul executării lucrării (Săliște), data (26 martie 1702), numele comanditarului (Dumitru Roșca).

În afară de valoarea documentară a celor două inscripții, remarcăm grafia îngrijită în care acestea sunt realizate, precum și respectarea anumitor reguli de ortografie precum folosirea majusculei ca inițială a numelor proprii, ceea ce ne atrage atenția asupra faptului că artistul era școlit nu numai în meșteșugul picturii dar și în cel al ortografiei.

Compoziția ocupă echilibrat spațiul.

Scena se desfășoară într-un interior somptuos. Draperia din colțul din stânga-sus, patul pe care lăuzește Sfânta Elisabeta, masa, probabil cu placă de marmură, la care scrie proorocul Zaharia, pătuțul pregătit pentru pruncul Ioan, toate cu frumoase decorații pe părțile laterale și acoperite de țesături prețioase, ce cad în falduri ample, terminate cu borduri ornate sau cu ciucuri, perna pe care proorocul își sprijină picioarele, taburetul pe care stă femeia ce toarce, piesă cu influențe baroce, împreună contribuie la crearea unei atmosfere de fast.

Artistul încearcă o portretizare psihologică a personajelor, reușit individualizate. Sfânta Elisabeta, relaxată, are o figură calmă, senină, armonioasă, în sincronism cu limbajul mâinilor. Proorocul Zaharia este îngândurat, iar personajele auxiliare sunt surprinse în firescul atitudinilor cotidiene. Proporțiile sunt în general respectate, cu unele excepții cum ar fi mâinile prea mici ale proorocului Zaharia, poate o licență picturală pe care iconarul și-o permite în acest caz, cu scopul de a focaliza atenția asupra numelui „Ioan” pe care acesta îl scrie.

Veșmintele, bogat drapate, prin mularea faldurilor și îmbinarea părților umbrite cu cele luminate, sugerează volumul trupurilor.

Grija cu care sunt redată unele detalii de arhitectură, de mobilier, de țesătură, înfloriturile fondului, somptuozitatea costumului proorocului Zaharia, mitra cu pietre prețioase, costumul tivit cu galoane decorative, împodobit la mâneci cu perle, vorbesc despre gustul pentru decorativ, despre talentul de miniaturist al artistului iconar.

Compoziția este susținută de armonii cromatice între tonuri calde și reci: auriu, ocru, roșu-vișiniu (carmin), roșu intens (vermillon), verde foarte închis (verde de China?), negru, brunuri de Siena, accente de alb-gri.

Icoana respectă în esență recomandările erminiilor bizantine. Dionisie din Furna, alcătuind între anii 1729 și 1733 o astfel de Carte de pictură, pe baza tradițiilor bizantine și postbizantine păstrate la Muntele Athos, consemna referitor la scena *Nașterea Înaintemergătorului*: „Elisabeta zăcând pe un pat în așternuturi și dinaintea ei o fată o răcorește făcându-i vânt, iar altă fată intră pe ușă purtând bucate și aducându-le dinaintea ei. Lângă pat alte fete spală copilul într-o copaie; și Zaharia, șezând, scrie pe un rol: Ioan fi-va numele său”³.

Dacă redarea personajelor principale respectă întru totul erminiile, artistul iconar, cu admirabilă originalitate, introduce personajele secundare, scenele fiind înscrise în pagină cu știință a echilibrului compozițional.

Respectând erminiile, meșterul este dornic de a aduce noul în pictură, dar nu-și propune să copieze stilul baroc. Fastuosul compoziției se menține într-o atmosferă calmă, sobră, impusă și de tema icoanei. Rafinamentul chipurilor și al siluetelelor, gestică controlată, armonioasă, adaptată separat fiecărui personaj, îl detașează vizibil pe Vasile Zugrav de arta populară.

Compoziția este aerată. Personajele sunt distribuite echilibrat în pagină. Urmând erminiile bizantine, cu mici abateri, nederanjante, zugravul reușește o redare narativă a atmosferei firești de maternitate. Cele două scene din registrul inferior, femeia care toarce lângă pruncul din leagăn și cealaltă femeie care pregătește pătuțul copilului, se înscriu în etnomorfismul pe care unii pictori iconari îl introduc în creațiile lor.

**

³ Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, București, 1979, p. 210.

Despre lăcașul de cult, astăzi dispărut⁴, unde presupunem că a fost așezată icoana de hram, în registrul inferior al tâmplei, în dreapta ușii laterale dinspre Sud, importante informații ne-a transmis Ioan Moga⁵, istoric născut în această localitate. Observațiile autorului se referă la stadiul în care se afla biserica în anul 1930: „Dintre cele patru biserici ale Săliștei, cea mai veche e așa numita «Biserică unită». Așezată pe platoul din partea cea mai ridicată a satului, ea domină o bună parte a comunei (...). Pe acest loc trebuie să fi fost clădită cea dintâi biserică din comuna noastră, construcție probabil din lemn, datată încă din anul 1476 (...)»⁶. Biserica din lemn a fost înlocuită mai apoi cu una din zid, a cărei existență este confirmată de un document din anul 1649⁷, precum și de cele două inscripții ce se mai păstrau încă pe fresca lăcașului de cult, una din anul 1674 și alta din anul 1739⁸.

Ioan Moga preciza că, în cursul secolului al XVIII-lea, biserica a fost obiectul de ceartă între „câțiva preoți trecuți la unire, sprijiniți de organele administrative și militare austriece și poporul, care nu voia să știe de noua lege și cum credincioșii uniți în comună aproape nu erau, biserica părăsită ajunsese în anul 1751, aproape de ruină”⁹. Lăcașul de cult primește totuși unele reparații în cursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea dar absida fusese lăsată neterminată, *în părăsire*. În anul 1926, pridvorul și turnul au fost dărâmate iar pe terenul expropriat al bisericii s-a clădit aripa stângă a unui nou edificiu al școlii secundare din localitate, păstrându-se totuși din vechea biserică din secolul al XVII-lea pronaosul și naosul¹⁰.

Fragmentele de frescă ce se mai păstrau la începutul secolului al XX-lea aparțineau, cronologic și stilistic, unor trei etape diferite. Un prim strat de pictură, reprezentând *Judecata din urmă*, fusese realizat, probabil, în prima jumătate a secolului al XVII-lea și părea „a fi fost zugrăvit de un pictor muntean sau de un cunoscător al picturii bisericesti muntene, judecând după costumele muntenești cu

⁴ Astăzi în comuna Săliște există două biserici ortodoxe, una cu hramul „Înălțarea Domnului”, și alta cu hramul „Sfântul Ioan Botezătorul”, în Grui, Cf. „Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.”, Ed. Academiei, 1956.

⁵ Ioan Moga, *Cea mai veche biserică din Săliște* (jud. Sibiu), în „Anuarul Comisiunii monumentelor istorice”, Secția pentru Transilvania, vol. I, 1930-1931, Cluj, pp. 149-160; Ioan Moga, *op.cit.*, în „Scrieri istorice”, Cluj, 1973, pp. 296-297.

⁶ Ioan Moga, *op.cit.*, în „Scrieri istorice”, p. 296, nota 1. Pentru cercetările arheologice, întreprinse aici în anii 1985-1988, vezi: Petre Munteanu Beșliu, *Vechi monumente medievale românești din vatra satului Săliște, jud. Sibiu*, în „Revista muzeelor și monumentelor”, Seria Monumente istorice și de artă, București, 1989, 2, p. 14 ș.c.l.

⁷ Ioan Moga, *op.cit.*, în „Scrieri istorice”, p. 267, nota 2, Cf. Arhivele Statului Sibiu, Prot. Săliștei, nr. 1, p. 120.

⁸ I. Lupaș, *Două inscripții de la biserică mai veche din Săliște*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, V, p. 496.

⁹ Ioan Moga, *op.cit.*, p. 296, nota 5; vezi și: Aurel Dumitrescu Jippa, Nicolae Nistor, *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*, Cluj-Napoca, 1976, pp. 144-162.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 296-297.

care sunt îmbrăcați boierii și călugării din zona mijlocie a picturii”¹¹. Cel de al doilea strat de pictură, cu scene reprezentând *Raiul*, păstra o inscripție cu anul 1674, precum și numele meșterului zugrav, Nicolaus Pictor Poloni¹².

Ultima și cea mai nouă pictură păstra la rândul ei o interesantă inscripție, cu data de 14 Octombrie 1739 și numele celor ce susținuseră financiar executarea lucrării: „Ctitorii care au fost zugrăvit biserica toată sunt aceștia: Popa Dumitru, Oprea Petru și Oprea Roșca, Dumitru Bidu ..., cu toți preoții și sătenii, la anul 1739 ca să fie de pomenire lor și ... în zilele episcopului Inochentie¹³ și al Săliștii protopop Tatomir - Erei Ioan mesița Oct. 14”¹⁴. Pictura acoperea aproape în întregime interiorul pronaosului și al naosului, păstrându-se în primele decenii ale secolului al XX-lea în condițiuni destul de bune dar, „autorul acestei picturi bune bizantine e necunoscut”¹⁵.

Ceea ce atrage atenția din această inscripție sunt numele proprii ale localnicilor care contribuiseră la repictarea bisericii, după 65 de ani de la zugrăvirea anterioară. Dumitru Roșca, cel ce comandase în anul 1702 lui Vasile Zugrav icoana „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, ar putea fi un preot, același cu Popa Dumitru din anul 1739.

Din punct de vedere documentar, icoana de hram pictată în anul 1702 marchează un moment important în viața religioasă a românilor ortodocși din Săliște. Ea aparține bisericii ortodoxe.

**

Vasile Zugrav din Săliștea Sibiului nu a fost consemnat până în prezent în lucrări de specialitate¹⁶. Icoana pe care am prezentat-o în studiul de față este inedită.

Suplețea desenului, eleganța coloritului, echilibrul compozițional ne dezvăluie un artist talentat, contaminat de pictura muntenească din ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, poate chiar format în contact cu școala de zugravi de la Mănăstirea Hurezi.

¹¹ *Ibidem*, p. 297.

¹² *Ibidem*.

¹³ Ioan Inochentie Micu Clain (1692-1768), iluminist român, episcop al Bisericii unite din Transilvania (1728-1751).

¹⁴ *Ibidem*, vezi și I. Lupaș, *op.cit.*, *loc.cit.*, p. 496.

¹⁵ Ioan Moga, *op.cit.*, fig. 3-8; În această perioadă se lucrează și o nouă catapeteasmă din care se păstrează crucea cu molenii, semnată de Ioan Stoieviciu Zugrav, datată 1737, August 19 zile, Cf. *Ibidem*, p. 297.

¹⁶ Artistul iconar Vasile Zugrav din Săliște nu figurează în lista zugravilor din Transilvania secolului al XVIII-lea, conform repertoriului întocmit de apreciatul istoric de artă Marius Porumb, vezi: *Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca”, XIX, 1976, p. 122.

Activitatea meșterului, în desfășurare probabil încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, cuprinde, desigur, și alte creații de acest gen și poate chiar pictură murală. În stadiul actual al cercetărilor nu putem însă numi alte opere ale sale.

Spre mijlocul secolului al XVIII-lea este menționată activitatea zugravilor Vasile și Ioan din Săliște¹⁷. Informațiile sunt vagi și nu ne trimit la sursă, ca atare nu ne putem pronunța dacă este vorba de același Vasile Zugrav.

Spre sfârșitul aceluiași secol, localitatea era un centru artistic important în stimularea picturii religioase ortodoxe din Transilvania¹⁸, iconarii aparținând unei școli păstrătoare de tradiții.

Un artist zugrav cu același nume, Vasile, tot din Săliște, semna în anul 1789 o icoană *Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*¹⁹, iar din anii 1792 și 1801, două icoane semnate de Vasile Zugrav se păstrează la Muzeul Brukenthal din Sibiu²⁰. Este posibil să fie unul din fiii celui de care ne-am ocupat în prezentul studiu.

În acest context trebuie amintit faptul că Sudul Transilvaniei, datorită circulației mai lesnicioase a zugravilor și a operelor lor, între Nordul și Sudul Munților Carpați, este mai strâns legat de pictura religioasă din Țara Românească, de specificul școlii brâncovenești.

Studiul și-a propus să îmbogățească informațiile despre pictura românească de la sfârșitul secolului al XVII-lea - începutul secolului al XVIII-lea prin relevarea creației unui nou iconar, dotat cu reale calități artistice. Limbajul plastic specific îl particularizează în cadrul producției artistice a genului.

În tezaurul creației medievale românești, icoanele ocupă un loc special atât prin valoarea lor artistică cât și prin mesajul spiritual ce-l transmit.

¹⁷ Aurel Dumitrescu-Jippa, Nicolae Nistor, *op.cit.*, p. 225.

¹⁸ Zugravii Ioan Covaci și Vasile Munteanul pictau în anul 1787 biserica cu hramul *Înălțarea Domnului* din Săliștea Sibiului, Cf. Marius Porumb, *Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, AIIA, Cluj-Napoca, XIX, 1976, p. 110.

¹⁹ Icoana se păstrează la Biserica ortodoxă din Poiana Sibiului, nr. inv. 424 (în dulap), informații primite de la doamna Seiceanu Elena, căreia îi mulțumim și pe această cale.

²⁰ La Muzeul Brukenthal din Sibiu se află o icoană cu scena "Sfântul Gheorghe" ce provine de la iconostasul din Poiana Sibiului, semnată de Vasile Zugrav din Săliște, datată 1792 și o altă icoană, „Deisis”, semnată de Vasile Zugrav din Săliște, datată 19 aprilie 1801. Informații primite de la doamna Elena Popescu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

"Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", icoană, tempera pe lemn, semnată de Vasile Zugrav, 1702.

"The Birth of Saint John the Baptist", icon, tempera on wood, signed by Vasile Zugrav, 1702.

"Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", icoană, 1702.
Detaliu (registrul superior, cu inscripție).
"The Birth of Saint John the Baptist", icon, 1702.
Detail (Upper Panel with inscription).

"Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", icoană, 1702.
Detaliu (registrul inferior, cu inscripție).
"The Birth of Saint John the Baptist", icon, 1702.
Detail (Lower Panel with inscription).

Висшій Свѣтъ Свѣтъ, Маміе 26. Ано 1702. Демітаръ Россія.

"Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", icoană, 1702.

Detaliu (registrul inferior - Inscripție).

"The Birth of Saint John the Baptist", icon, 1702.

Detail (Lower Panel - Inscription).

"Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", icoană, 1702. Detaliu (Sfânta Elisabeta).

"The Birth of Saint John the Baptist", icon, 1702. Detail (Saint Elisabeth).

"Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul", icoană, 1702. Detaliu (Proorocul Zaharia).
"The Birth of Saint John the Baptist", icon, 1702. Detail (Prophet Zechariah).